

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

- פרשת ויצא תשע"ט -

מדרבנן, אם כן הוה ליה שבות דשבות. אמנם אסיק דאין להתיר, חדא, דיש לומר דהוה כשני כלים דלכולי עלמא רבוי בשיעורים מן התורה. תו, דלא פסיקא דבאמירה לנכרי איכא היתירא דריבוי בשיעורים. תו, דיש לחוש להר"ן דהוה דאורייתא.

אמנם לענין נידון דידן לא קא נגעא, דהתם בכל הריבוי יש היתר של מקום מצוה, ועל העיקר הא שרי לנכרי, משא"כ בנידון דידן על היתרה ליכא היתירא, ואם כן אין להתיר.

ג. גם החלק של עצמו הוה לצורך מצוה

אלא נימא שגם באומר שרק חלק יהא לצדקה, מכל מקום מותר לומר לנכרי לטלטלו, דהרי אם לא נתיר לא יקח כלל, ותפסיד הצדקה, ואם כן גם החלק שלוקח לעצמו הוה שבות דשבות במקום מצוה. [והרי לכולי עלמא הטלטול הוה רק מדרבנן, אף אם רבוי בשיעורים דאורייתא, דהרי איירינן בכרמלית].

אך בזה צריך תלמוד, דמכל מקום קא עביד לצורך הישראל. והעירוני ראייה לזה דאם כן בכל מציאה הא יתן מעשר לצדקה ואם כן אימא שבות דשבות לצורך מצוה.

ג. יתלה לימודו באיסור

הנה איתא בשולחן ערוך (או"ח סי' ש"ח סעי' נ"א) כלי שמורה על השעות, בין שהוא של חול בין שהוא של מין אחר, יש להסתפק אם מותר לטלטלו, וכבר פשט המנהג לאסור, דדמי למדידת הזמן או למדידת הצל, והרי מדידה בשבת אסור כשאינה של מצוה, ואם כן הוה כלי שמלאכתו לאיסור.

והקשה במגן אברהם (שם ס"ק ע"ח) הרי הוי מדידה של מצוה שלומד תורה על ידו, ואם כן שרי למדוד, ואינו כלי שמלאכתו לאיסור.

ותירץ בשם מהרי"ל, דשאני הכא דעיקר המדידה אינה של מצוה, ואע"פ שלומד תורה על ידה, הא אם כן יתלה לימודו באיסור ויהא שרי חלילה.

חזינן כעין סברא הנ"ל, דאין היתר אלא אם הדבר עצמו מצוה, ולא אם גורם לו שיוכל לקיים מצוה. ועיין.

על ידי נכרי

הנה יש לדון עוד בדין הנ"ל דהמוצא בשבת ארנקי עם כסף, שאסור ליטלו אף על פי שירא פן יקדמנו אחר, האם נימא דמותר לקחתו על ידי נכרי. [וכן האם מותר לטלטלו ברגל]:

א. על ידי נכרי

הנה מתבאר מדברי המשנה ברורה (שם ס"ק ל"ח) דגם על ידי נכרי לא שרינן, שאסור לומר לנכרי להביא הארנק לביתו. וטעמא, מחמת האיסור דרבנן דאמירה לנכרי, שהרי אומר לנכרי לעבור על האיסור דאורייתא דהוצאה ברשות הרבים, או על האיסור דרבנן דהוצאה בכרמלית.

ב. לומר לנכרי לטלטל מוקצה

אך היכא דהארנקי אינו מונח ברשות הרבים או בכרמלית, אלא מונח במקום שמותר להכניסו לבית, אם כן בנטילת הארנקי אין כאן איסור הוצאה אלא רק איסור מוקצה.

אם כן יש להתיר על ידי נכרי, משום דשרינן אמירה לנכרי לטלטל במוקצה, כיון דגם הישראל יכול לטלטלו שלא כדרך. וכדאמרינן

יחליט שיהא לצדקה

וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֶשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנִי לָךְ (כ"ח כ"ב)

הנה איתא בקרא שיעקב אבינו נתן מעשר כספים. וכתבו בהדר זקנים (מבעלי התוספות) דאיתא במדרש דיעקב אבינו תקן להם לתת מעשר מממון לצדקה. וכך קיימא לן בשולחן ערוך (יו"ד סי' רמ"ט סעי' א') דמדה בינונית שיתן אחד מעשרה מכספו לצדקה.

הנה אמרינן בשולחן ערוך (או"ח סי' רס"ו סעי' י"ג) דהמוצא בשבת ארנקי עם כסף, אסור ליטלו, אף על פי שירא פן יקדמנו אחר.

ויש לעיין מהו אם יחליט שהארנקי יהא לצדקה, האם נימא דהוה ליה שבות דשבות במקום מצוה. [באופן שאינו מטלטלו ברשות הרבים].

א. מהו צורך מצוה

הנה מבואר במשנה ברורה (סי' שכ"ה ס"ק ס') דמטעם שבות דשבות אין מתירין לכתחילה רק בצורך שבת גמור, או לדבר מצוה גמורה, כגון שהוא צריך המשקה לקידוש או להביא התבשיל חם שהוכן לסעודות שבת, אבל לא התירו לעונג בעלמא.

אמנם הכא לענין צדקה אע"פ שאינו מחוייב מכל מקום יש לומר דהוה מצוה גמורה.

ואף דהוה לצורך מצוה דחול, יש לומר דשרינן שבות דשבות במקום מצוה, וכדאשכחן לענין שבות בין השמשות דדנו הפוסקים שמותר לצורך לולב דמחר.

ב. התירו רק במצוה קיימת

יש לומר דלא אמרינן שימציא מצוה בשביל להתיר אלא מותר רק בשביל מצוה קיימת.

והרי העירוני, דאטו יהא מותר לפתוח בית חרושת על ידי נכרים שיעשו איסורים דרבנן כאשר כל הרווחים יהיו לצדקה.

ג. חייב לשמור דברו

אך צריך עיון, דלכאורה יש לדון דחשיב דבר מצוה, דהרי עכשיו שנדרו לצדקה, יצטרך לשמור דברו, כמו שכתב ברמב"ם (פ"ו מהל' ערכין הל' ל"ג) דאדם יכול להתחייב על גופו אף בדבר שלא בא לעולם כדחזינן שאמר יעקב אבינו וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך.

[וגם בלא זה, אם לא יתן לצדקה קא עבר למפרע על איסור אמירה לנכרי].

רק חלק יהא לצדקה

תו יש לעיין מהו באמר שרק חלק מהכסף שבארנקי יהא לצדקה.

א. חלק יהא לצדקה

הנה בתשובות מנחת יצחק (ח"ה סי' ל"ו אות כ"א) דן במי שלומד איזה מקצוע בבית הספר של גויים, ואינו הולך לשם בשבת, האם מותר לו לומר לגוי, לעשות לו העתקה של הלימודים מאת המומחה לאותו דבר ביום השבת, באופן שאין הגוי עושה מלאכה פרטית עבור היהודי, אלא בשעת כתיבתו לעצמו, הוא מניח דף שני תחת דף הראשון, וביניהם נייר פחם, שעל ידי זה נעשית שתי העתקות בבת אחת. וזה היה לדבר מצוה.

ולכאורה יש כאן אמירה לנכרי שאסור אף לפני שבת. וכתב במנחת יצחק לדון דתליא בפלוגתת רשב"א (הובא בר"ן ביצה ט' ב' מדפי הרי"ף) ור"ן (שם) אם ריבוי בשיעורים דאורייתא, דלדעת הרשב"א דהוה רק

שיראה לו.

ותיקשי, אמאי באמת אינו עובר בבל תאחר, הרי מחוייב לתת הצדקה, ואם כן ליהוי בבל תאחר. וקושיה זו הקשה בספר נדרי זירוזין.

ונראה לדון ליישב בכמה דרכים:

תירוץ א' - לכשארצה

הנה אמרינן בגמרא נדרים (ג' ב') דהיכא דקאמר לכשארצה אהא נזיר, ליכא בל תאחר. ובפשוטו טעמא דכיון דאינו מחוייב כלל לרצות אם כן לא שייך בל תאחר. ואם כן יש לדון דהכא נמי נידון דידן דמי להא.

אמנם בפשוטו לא דמי לנידון דידן, דהא הכא קיבל על עצמו פעם אחת לרצות, ובכהאי גוונא בפשוטו ודאי איכא בזה בל תאחר, דכיון דקיבל על עצמו שפיר חייל חיובא.

תירוץ ב' - כמו גבאי

אלא יש ליישב, חדא, דקיבל על עצמו רק להתפיס על המעות שם צדקה אבל לא ליתנם, והוה ליה הכספים אצלו כמו אצל גבאי צדקה. והוא דוחק קצת, דנימא דעל ידי אמירתו "לכשארצה" הפקיע מעל עצמו חיוב נתינה מפאת נדרו, אלא אומר רק דכספי הצדקה הם אצלו והוא אחראי.

ועיקר הדין דבגבאי צדקה ליכא בל תאחר, הנה כתבו תוספות בראש השנה (שם) בשם רבינו תם דבגבאי ליכא בל תאחר. והטעם פשוט, דהרי לא נדר. אך צריך עיון דמכל מקום הא קיבל על עצמו להמציא הכסף לעניים, ואם כן הוה ליה נדר לדבר מצוה ושוב איכא בל תאחר, וכדכתבו תוספות (נדרים ג' א' ד"ה מידי) דהאומר דעליו לקבל נזירות יש כאן בל תאחר דנדרים. ויש ליישב דאיירי דהגבאי לא קיבל על עצמו. או אף באמר שיחלק לעניים מכל מקום איירי בגוונא דהוי רק עושה תכנית ולא קבלת נדר.

תירוץ ג' - שייך לעצמו זכות לקחת לעצמו

עוד יש ליישב, דכד אמר לכשארצה, שייך לעצמו זכות שלא לרצות ולקחת הכספים לעצמו אם ירצה. והלכך דמי להאומר הריני נזיר לכשארצה דליכא בו בל תאחר מכיון דלא התחייב לרצות. וגם זה חידושא, דבפשוטו הויין כספי צדקה מוחלטין.

תירוץ ד' - שני סוגי רצונות

עוד יש ליישב, דנהי דמוכרח לרצות פעם בחייו, אבל קאמר דנותן לעצמו הזכות להחליט תחילה ולא יהא הכרח, ורק בסוף ימיו יהא מוכרח להחליט.

והוה ליה כאומר שלאחר שנתיים חייב להביא קרבן דאז פשיטא דהגי רגלים יתחילו רק לאחר שנתיים, והשתא קאמר דתוך שנתיים אם יביא גם יפטר אלא דאינו מוכרח להביא כלל, דיש לדון אם יש בזה בל תאחר.

וכללו של דבר, שאם רצונו להביא היום או מחר, אם כן באותו רצון איכא בל תאחר, אבל היכא דיש לו שני סוגי רצונות ואומר שלאחר זמן מסויים יחול רצון מסוג אחר, וקודם לזה יש רק רצון מסוג אחר שאינו מוכרח להיות, [כגון רצון שיעשה לפי ראות עיניו ללא הכרח, כגוונא הנ"ל דתוספות והר"ן בראש השנה], בזה לא יהא בל תאחר, ועיין בכל זה.

הרבה לאחד או קצת להרבה

יש לעיין בראובן שיש לו כסף מעשר, ואינו נותנו בעצמו, אלא נותנו לשמעון שיחלקנו לצדקה, ואומר לו לעשות בו כטוב בעיניו של שמעון. ושמעון יכול ליתן כל הכסף לעני אחד ובוזה לעשות לו טובה גדולה מאד, או ליתן לכמה עניים רק קצת כסף.

א. הכל לפי רוב הפעולות

הנה איתא במשנה באבות (פרק ג' משנה ט"ו) הכל לפי רוב המעשה. וביאר ברמב"ם (שם) וזה לשונו, ואחר כך אמר שהמעלות לא יגיעו לאדם לפי רוב גודל המעשה, אבל לפי רוב מספר המעשים. והוא שהמעלות אמנם יגיעו בכפול המעשים הטובים פעמים רבות,

בשולחן ערוך (סי' רע"ו סעי' ג') שמותר לומר לנכרי לילך עמו ליטול נר דלוק כבר, הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא. וביאר במשנה ברורה (שם סי' ק"א) דטעמא הואיל דהוא רק איסור מוקצה, ומוקצה שרי על ידי טלטול מן הצד, דהרי אי בעי ישראל שקיל ליה בעצמו על ידי טלטול מן הצד כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכיוצא בו, אם כן כשמביא הנכרי באיסורא לית לן בה.

אך הא כתב במשנה ברורה (שם) דשרינן לומר לנכרי לטלטל מוקצה רק בצורך גופו או בצורך מקומו, משא"כ כדי שלא יגנב או כדי שלא יפסד לא שרינן לומר לנכרי, דהרי על ידי עצמו שרינן טלטול מן הצד רק לצורך דבר המותר. ואם כן אמאי שרינן הכא טלטול מוקצה.

ובשלמא להגרע"א (גליון סוף סי' רס"ו) אתי שפיר, דהא מבואר בדבריו דיש לומר דהתירו כל איסור דרבנן, גם מוקצה וגם כרמלית, ורק איסור דאורייתא דהוצאה ברשות הרבים אסרי. אך מדברי המשנה ברורה הנ"ל משמע דאסור אפילו איסור דרבנן דכרמלית, וזה צריך עיון מאי שנה כרמלית ממוקצה, כיון דשניהם אסור מדרבנן, וליכא כאן שרירותא דטלטול מן הצד.

ג. טלטול ברגל

כתב בביאור הלכה (שם סוף סי' רס"ו) דיש להקל על ידי טלטול ברגל. וגם זה צריך עיון, דהא לצורך דבר האסור אסרינן. אמנם הנה כתב בתשובות חזון נחום (ח"א סי' ל"ג אות ב') דיש לומר דטלטול ברגלו שרי אף לצורך דבר האסור, [והיינו לצורך המוקצה], והביא כן בשם פרי מגדים (סי' ש"ח א"א סק"ז), וכך כתב במשנה ברורה (סי' ש"ח סי' י"ג). ויש לעיין לפי זה בדברי המשנה ברורה הנ"ל דאסירא לומר לנכרי לטלטל לצורך המוקצה, דאינו יכול על ידי עצמו, ותיקשי הא יכול לטלטל בעצמו ברגלו. ונצטרך לחלק דמהאי טעמא לא שרינן.

ומיהו כל האי היתירא דטלטול ברגלו לאו מילתא דפסיקתא, דבחזון איש (או"ח מועד סי' מ"ז סי' ק"ד, וסי' כ"ז) פליג, וכן אשכחן ברמב"ן (הנדפס מחדש, שבת סוף קנ"ב ב') דשרירותא דהמטלטל בראשו כיס שבצואר בהמה משום צער בעלי חיים, ולא כתב דמותר משום שמטלטל המוקצה רק על ידי ראשו.

ד. שבות דשבות בצורך גדול

הנה כתב בפרי מגדים (א"א סי' רס"ו) למיידן דאיכא הכא היתר דאמירה לנכרי גם לענין הוצאה, דנימא הכא שבות דשבות במקום צורך גדול. דהרי יש אומרים דליכא רשות הרבים גמורה (שולחן ערוך סי' שג סעי' י"ח) וגם אמירה לנכרי הוה שבות, ואם כן הוה שבות דשבות, ולצורך גדול התירו, (שולחן ערוך סי' ש"ז סעי' ה').

ואם כן אפשר דלענין מציאה נמי התירו. ובמשנה ברורה לא פסיקא ליה.

ה. השבת אבידה

אגב יש לדון, דהנה דינא הנ"ל דהמוצא ארנקי בשבת, איירי באופן דליכא השבת אבידה, דהרי אמרינן דאיירי באופן דירא שמא יקדמנו אחר, ואם כן ודאי הבעלים התייאשו. וטעמא דאיירי ברוב עכו"ם. [וכך כתב בביאור הלכה (שם) דאיירי דליכא השבת אבידה. עיין שם].

ויש לעיין מהו באופן דאיכא רוב ישראל, ומצא הארנקי בשבת וידע שמקודם לא היה כאן, האם נימא דעל כרחך נפל מעכו"ם, דישראל לא יטול ארנק בשבת, או דילמא נחוש שישראל שכחו ונפל ממנו, ואם כן איכא בזה מצות השבת אבידה.

גבאי צדקה

הנה צדקה הרי היא בכלל הנדרים, והאומר הרי עלי סלע לצדקה או הרי הסלע זו צדקה, חייב ליתנה לעניים מיד, ואם אחר, עובר בבל תאחר, שהרי בידו ליתן מיד ועניים מצויים הם.

וכתבו בתוספות בראש השנה (ד' א' ד"ה והחרמין) שהא דעובר בבל תאחר היינו דוקא במפריש צדקה סתם, אבל אם נדר והתנה שיחלק הצדקה מתי שירצה ליכא בל תאחר. [והובא בר"ן בראש השנה שם].

וכן קיימא לן בשולחן ערוך (יו"ד סי' רנ"ז סעי' ג') שיכול להפריש מעות לצדקה שיהיו מונחים אצלו, ליתנם מעט על יד על יד כמו

א. צדדי הספק

צדדי הספק, האם אמרינן דעכשוו חייב להפסיק לקיים המצוה הראשונה מחמת המצוה השנייה, אע"פ דידעינן שלמעשה לא יקיים המצוה השנייה.

או דילמא אינו חייב להפסיק המצוה הראשונה, כיון שבלאו הכי לא יעשה המצוה השנייה, וממילא פטור מצדקה מפאת עוסק במצוה. וכן היה נראה לכאורה.

ב. נידון כהנ"ל לענין השבת אבידה

הנה דמי לנידון בספר אמרי מהרש"ח (למסכת בבא מציעא ל"ג א') בגוונא דאיכא במקום רחוק אבידת עצמו ואבידת חברו, ואינו יכול לקחת שניהם, ואם ילך לאותו מקום אמרינן דאבידת עצמו קודמת, והשתא מתעצל לילך לקחת אבידת עצמו. [אבל אינו בגדר של פטור שכל שאינו עושה בשל עצמו אינו עושה בשל חברו].

לחד גיסא נימא דפטור ממצות השבת אבידה ואינו חייב להחזיר אבידת חברו, דניזיל בתר הסוף, שאם ילך לשם, הא יקח אבידת עצמו, דהרי אבידתו קודמת, וכיון דבלאו הכי לא יטול אבידת חברו למה ילך.

אך לאידך גיסא נימא דניזיל בתר השתא, ויתחייב לילך מיהת להחזיר אבידת חברו, דהא באבידת חברו ליכא רשות להתעצל דהרי חייב במצוות השבת אבידה, ואע"פ דכשיגיע לשם יקח אבידת עצמו, מכל מקום אזלינן בתר השתא, והרי השתא מתעצל באבידת חברו.

ופסק המהרש"ך כהצד השני, וחייב ללכת להחזיר את האבידה, אך אם ילך יכול ליקח את של עצמו. וכך הוכיח מכח דברי התוספות בבא מציעא (שם ד"ה אבתו). [דכשם שחזינן התם דאין לחייבו מפאת דבלאו הכי מפסיד, אלא אמרינן דנשאר בפטורו, הכי נמי הכא אין לפוטרו מפאת דבלא הכי לא יטול אלא נשאר בחיובו].

ג. נידון בעין הנ"ל

הנה יש לעיין מהו היכא דפטור מלהשיב אבידה מפאת דהוי זקן ואינו לפי כבודו לילך בדרך להגיע עד האבידה, אע"ג דכאשר יגיע לשם יעסוק בענינים דידיה.

מאי נימא ליה, דאם נימא ליה דאם יהא שם יתעסק בהאבידה, יאמר שאם כן לא ילך, ואם כן נתיר לו לילך שם לעשות ענינים דידיה, או דילמא נימא דאם הוא שם הא חייב בהשבת אבידה.

נדר צדקה בעיר אחרת

הנה עובדא הוה (מובא בתשובות מהרשד"ם אה"ע סי' קנ"ב), בראובן שהיה מהעיר "אגריפון", והלך להעיר "טיוה" וארס אשה ולא לקחה, וארוסתו נפלה על ערש דוי מחולי המגפה, והלך ראובן לשם לראותה ונדר ראובן שאם תקום ארוסתו על בוריה וכוחה שיתן חמש מאות לצדקה, ובאמת קם לה על בוריה וחזרה לכוחה, ועתה קהל "טיוה" מבקשים מראובן המעות אשר הקדיש, וראובן אומר כי כונתו היה ל"אגריפון" עירו, והם אומרים כי אתה בעירנו הקדשת אותם ואנו קודמים. וכתב במהרשד"ם דשפיר דמי כדבריו.

ויש לדון האם נלמד מכאן גם לענין יחיד שהתחייב לתת צדקה בעיר אחרת, שיכול לומר שהתכוין לתת הצדקה לבני עירו:

א. בני העיר שהלכו לעיר אחרת

הנה איתא בגמרא מגילה (כ"ז א') בני העיר שהלכו לעיר אחרת ופסקו עליהן צדקה, נותנין הצדקה, וכשהן באין בחזרה לעיר שלהם, מביאין הצדקה עמהן ומפרנסין בה עניי עירן. אמנם אם היה רק יחיד שהלך לעיר אחרת, ופסקו עליו צדקה, חייב ליתן הצדקה לעניי אותה העיר, וכשהולך בחזרה לעירו אינו לוקח המעות בחזרה.

[ויש לעיין אימת נחשב רבים. ועיין בזה בדרך אמונה (הלכות מתנות עניים פ"ז הי"ד ס"ק ק"ז) שהביא בזה ג' דיעות. עוד יש לעיין בכמה יחידים שאינם ביחד האם מצטרפין].

ב. לחלק דהכא התחייב מעצמו

הנה כתב בדרך אמונה (שם ציון ההלכה אות רנ"ד) דאע"פ דאמרינן

ועם זה יגיע קנין חזק, לא כשיעשה אדם פעל אחד גדול מפעולות הטובות, כי בזה לבדו לא יגיע לו קנין חזק.

והמשל בו, כשיתן האדם למי שראוי אלף זהובים בבת אחת לאיש אחד, ולאיש אחר לא יתן כלום, לא יעלה בידו מידת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול, כמו שמגיע למי שהתנדב אלף זהובים באלף פעמים, ונתן כל זהוב מהם על צד הנדיבות מפני שזה כפל מעשה הנדיבות אלף פעמים והגיע לו קנין חזק, וזה פעם אחת לבד התעוררה נפשו התעוררות גדולה לפעול טוב ואחר כך פסקה ממנו.

וכן בתורה אין שכר מי שפדה איסור במאה דנרים או עשה צדקה לעני במאה דינרים שהוא די מחסרו, כמו שפדה עשרה איסרים או השלים חסרון עשרה עניים כל אחד בעשרה דינרים. ואל זה ההקש. וזה ענין אמרו לפי רוב המעשה אבל לא לפי גודל המעשה. עד כאן לשונו.

מעתה, לפום טעמא דהרמב"ם היכא דיצא הכסף מתחת ידו ואינו יודע מה נעשה והשליח מחלק הכסף כרצונו, אם כן לא שייך האי טעמא.

ב. סברת אהבת חסד דאיכא כמה מצות

אך אשכחן בספר אהבת חסד (לחפץ חיים, פ"א סעי' י"ד), וזה לשונו, אם באו לפניו הרבה אנשים, ואחד מהם צריך ללוות סך מרובה, ושאר האנשים לא יבקשו ממנו כל אחד כי אם דבר מועט, ואם ילוה להאחד הסך המרובה, לא יהיה לו מה להלוות לשאר האנשים, מוטב שילוה לכל אחד סך מועט מלהלוות לאחד סך מרובה, דעל כל אחד ואחד שהוא מלווהו הוא מקיים מצוה עשה בפני עצמה. וכבר אמר התנא באבות והכל לפי רוב המעשה, ועיין שם בפירוש המשנה להרמב"ם. עד כאן לשונו.

[תו כתב, דאם האחד שרצה להלוות לו הסך המרובה יועיל לו בהלוואתו שלא יתמוטט לגמרי, אפשר דהוא קודם, דבזה מקיים גם כן מה שאמר הכתוב "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וגו'", ובדידהו ליכא רק מצות עשה דהלוואה, ועיין. עכ"ל. ובנתיב החסד (שם אות כ"ה) הוסיף, דאירי שכולם שוים במעלה [דאין יתו לכולם], אבל אם האחד הוא מבני עירו ושאר האנשים אינם מבני עירו, או שהאחד עני והשאר הם עשירים, בודאי הוא קודם. עכ"ל].

מעתה לטעמא דאהבת חסד דיתן לכולם מפאת שאז יש יותר מצוות, הנה בזה גם אם כבר נתן הכסף לשליח, נמי יתן להרבה מעט ולא לאחד הרבה, אע"ג דלא שייכא טעמא דהרמב"ם.

ג. לדחות

אלא אולי בנידון דידן לכולי עלמא יתן לאחד, דטעמא דאהבת חסד רק כשנותן בעצמו ויש לכל נתינה מצוה בפני עצמה, משא"כ כשנותן לאחר לחלק.

וכן אולי בנידון דידן לכולי עלמא יתן לכמה, שהרמב"ם הוסיף רק טעם, ולא דלית ליה טעמא דאהבת חסד. וצריך עיון.

ד. מראה מקומות בהנ"ל

הנה ראיתי בספר צדקה ומשפט (פ"ג סעי' ח') כתב דבסכום שאין בו בכדי להחיות לא אמרינן שיתן לכמה עניים, וכתב שזו כונת החתם סופר (ח"ו סי' ט').

והביא בשם מהר"ל בנתיבות עולם (נתיב הצדקה פ"ז) שכתב דטוב יותר לתת הרבה בפעם אחת מאשר לחלק להרבה עניים כמה פעמים. וציון למנחת יצחק (ח"ו סי' ק"ב), וראיתי שם דהביא דהיעב"ץ בלחם שמים על אבות (פ"ג מ"ט) סבירא ליה דאדרבא עדיף ליתן לעני אחד, ודן שם בדבריו.

גלגל החוזר לענין צדקה

הנה יש לעיין בהתחיל לעשות מצוה, אך חייב להפסיקה למצוה אחרת, [כגון דאיך תדיר או מקודש, להסוברים דאף בהתחיל צריך להפסיק], אך יש שם עני המבקש צדקה. וכל זמן שעוסק במצוה ראשונה פטור מצדקה, ואם יפסיק להתעסק במצוה צדקה לא יוכל לעשות מצוה השנייה.

האם צריך להפסיק המצוה ראשונה, אע"פ שבאמת לא יקיים המצוה השנייה אלא יתעסק במצוה צדקה:

דיחיד אינו גובה הכסף בחזרה, מכל מקום הא מבואר בדברי מהרשד"ם הנ"ל, דאם אמר שכונתו היתה ליתן לעניי עירו הדין עמו. אמנם יש לחלק, דבשלמא בגוונא דמהרשד"ם, דהוא נדר המעות מעצמו, אם כן בזה שפיר נימא דיחיד יכול לומר שהתכוין לתת המעות לבני עירו. משא"כ בגוונא דגמרא הנ"ל, כאשר גבאו צדקה מכל בני העיר, אם כן בזה נימא דגם היחיד הוי כבני העיר, ואינו יכול לומר שהתכוין לבני עירו.

וצריך לומר לדברי הדרך אמונה, דהא דאמרינן דהיחיד נגדר אחרי בני העיר זה רק בסתמא ולא במכוין בהדיא. אבל רבים אפילו בסתמא לא נגדרים אחרי בני העיר.

ג. חבר עיר

הנה אמרינן בגמרא מגילה (שם) דבמה דברים אמורים בשאין שם

חבר עיר, [פירש רש"י, תלמיד חכם המתעסק בצרכי צבור], אבל אם יש שם חבר עיר תינתן לחבר עיר, וגם רבים אין יכולים לתבוע המעות בחזרה.

והשתא פשיטא דגם ביחיד הכי הוא, דכשיש חבר עיר לא יכול לומר שהתכוין לבני עירו.

מעתה בגוונא דמהרשד"ם בפשוטו איירי שבעיר "טיוה", היה חבר עיר, ואפילו הכי קאמר מהרשד"ם דנאמן לומר שהתכוין לבני עירו, ואם כן חזינן דהאי עובדא שהארוסה נעשית חולה, לא דמי לדינא הנ"ל דהגמרא במגילה. [א"י. והיינו דיש לחלק כהנ"ל, דשאני בכגון עובדא דמהרשד"ם שלא חייבו כל בני העיר אלא הוא התחייב מעצמו. ואם כן מעתה ליכא הוכחת הדרך אמונה מהרשד"ם דגם בגוונא שחייבו כולם מכל מקום נאמן היחיד לומר שהתכוין לבני עירו וכהנ"ל].

עניי שבת

[והנה דע, דדברי הישועות יעקב אינו ענין לדברי הפרי מגדים, דאף אם נימא כהפרי מגדים דבתוספת לא אמרינן מיגו דאתקצאי, אכתי קושיית הישועות יעקב קיימת, דבשבת ויום טוב סמוכין, הא תחילת היום טוב אסירא משום תוספת שבת לאחריה].

ויש ליישב משום דהוה כתרתי דסתרי לומר דאסירא משום שבת בתוך היום טוב, דאם הוא שבת חשבינן לה כיום, ואם כן לא הוה יום טוב. [וכדחזינן כעין זה בתוספת שבת לפניא אין מברכין על הטלית, דחשבינן לה כלילה].

ואם כן בלגין נמי לא שייך לומר דיש מיגו דאתקצאי, דאם הוא שבת, הוה הערב שמש וכבר אינו מוקצה. ואז ליכא ראייה לפרי מגדים מהך דלגין.

ה. לדחות הראיה מלגין

הנה בלאו הכי יש ליישב קושיית הישועות יעקב באופן אחר, דחזינן בשני ימים טובים של ראש השנה דקדושה אחת, ומכל מקום אם יום טוב הראשון של ראש השנה היה בשבת, מותר לשחוט ולהדליק נר ביום טוב השני, ולא אמרינן מיגו דאתקצאי, [א"י. אע"פ דהכא ליכא לומר תרתי דסתרי, דהרי אף אם אכתי הוה שבת, מכל מקום יכול להיות יום טוב, דגם האתמול היה אותה קדושה של ראש השנה], ואם כן ניחא קושיית הישועות יעקב, ואין ראייה ליסוד של תרתי דסתרי.

אבל אין התירוץ נכון, דחזינן דקמאי הקשו בשבת ויום טוב הסמוכין זה לזה, דהיינו ביום טוב שחל ביום ראשון, והא הנר מוקצה מפאת דבבין השמשות היה אסור, ותיצרו מפאת מיגו דאתקצאי מפאת יום שעבר, אע"ג דהמוקצה ביום טוב הוא מפאת ספיקא דשבת.

ו. האם בעינן כל בין השמשות

הנה בפרי מגדים (שם) דן בדין מיגו דאיתקצאי אם סגי שיאסר מקצת בין השמשות להיאסר כל היום, אף שהותר באמצע בין השמשות, או דילמא בעינן שיאסר כל בין השמשות.

והנה זה לא תליא בנידון אם אמרינן מיגו דאתקצאי בתוספת, דאם נימא לקולא דבעינן כל בין השמשות, יהא הנידון בסוף בין השמשות שהותר אם מכל מקום יש כאן מיגו מחמת התוספת, ואם נימא לחומרא דחלק בין השמשות אסור, יהא הנידון בתוספת שלפני אותו החלק. [ועיין בתהלה לדוד (סי' ש"י) שהאריך בהאי נידון אם בעינן כל בין השמשות על מנת ליאסר, או סגי במקצת בין השמשות].

ז. לענין מוקצה לחצי שבת

הנה בהאי נידון דהפרי מגדים אם מתחילת תוספת שבת אמרינן מיגו דאתקצאי, הנה יש לדון אם לאחר כניסת התוספת שבת נאסר והותר, האם נימא לקולא אין מוקצה לשבת, או דילמא נימא דאזלינן בתר כניסת השבת.

והנה לדעת הפרי מגדים דבתוספת לא אמרינן מיגו דאתקצאי, אם כן ודאי דתוספת לא תציל לומר דהוה מוקצה רק לחצי שבת.

מוקצה בתוספת שבת

עובדא הוה בבסיס לדבר האסור, דהיה קופסת קרטון של כובע ועל זה היה מוקצה, ונלקח המוקצה קודם כניסת השבת בשגגה. והשתא יש למידן האם נשאר על הקופסא שם בסיס. והנידון היה על כובע שבתוך הקופסא. [ויש לדון שהכובע לא יעשה בסיס לקופסא כיון שהקופסא לתועלת הכובע].

א. מוקצה בתוספת

והנה ודאי שבתוספת שבת יש דין מוקצה. אלא יש לעיין בתוספת היתירה על ההכרחית, שהרי לאחרים מותר, ואם כן נימא דבכלל לא יהא מוקצה, וכמו שכתבו תוספות בשבת (מ"ו ב' ד"ה מי יימר דמיזדיק) דאם מותר לאחרים לא הוה מוקצה.

אבל הא חזינן דביום טוב שני של גלויות בארץ ישראל, לבני חוץ לארץ הוה מוקצה, אע"פ דלבני ארץ ישראל מותר.

ב. מיגו דאתקצאי בתוספת

אלא יש לדון האם אמרינן מיגו דאיתקצאי כאשר בתחילת התוספת השבת היה אסור, ואחר כך הותר לפני כניסת השבת. כגון נר שכבה לפני השקיעה לאחר תוספת שבת.

והנה הדבר מבואר בפרי מגדים (סי' רע"ט א"א סק"י"ד) דלא אמרינן מיגו דאתקצאי על תוספת. וגם מתבאר שם דמכל מקום בהיותו מוקצה אסירא אף בתוספת שרק הוא קיבל.

ג. ראייה מלגין דטבול יום

לכאורה ראייה מהא (עירובין ל"ו א') דלגין טבול יום, ובתוכו טבל, וקאמר שתחול התרומה בהערב שמש, ואמרינן עלה שמותר באכילה. [פירוש, כדים שהן טבול יום, והיינו שנטבלו לטהרן אך לא העריב שמשן לטהר לגמרי, ומילאו לתוך הכדים מחבית של מעשר טבל שלא הורם ממנו תרומת מעשר, ואמר הרי זה שבכדים תרומת מעשר לכשתחשך, ועשה כן כדי שלא תיטמא התרומה, שהרי טבול יום פוסל את התרומה אבל כשתחשך טהור לגמרי, נמצא דכיון שלא חל עלה שם תרומה עד שתחשך, דבריו קיימין ולא נפסלה התרומה].

וכתבו תוספות בסוכה (י' ב' ד"ה עד) דאע"ג דבבין השמשות אסור, [דהוה ספק שלא היה הערב שמש ואכתי טמא], מכל מקום לא אמרינן מיגו דאתקצאי, דהוה מיגו דאתקצאי מחמת יום שעבר, שהרי ממה נפשך מותר, דאם הוא יום אינו מוקצה, ואם הוא לילה, אינו טבל.

[והגרע"א הקשה הא בטבל אמרינן אם עבר ותיקנו מתוקן. ועיין בתשובות בני ציון מה שכתב ליישב].

מעתה תיקשי, הא בתוספת שבת לפניא עדיין מיתסר משום טבל ואם כן נימא מיגו דאתקצאי, אלא ראייה לפרי מגדים.

ד. קושיית ישועות יעקב

אבל יש לדחות ראייה זו, דהנה הקשה בישועות יעקב (סי' רס"א סק"י"ה) דביום טוב לאחר השבת, נימא מיגו דאתקצאי, מחמת התוספת שבת הנכנסת ליום טוב.

נא לתרום להדפסת הגליון
המערכת סוקולוב 17 א' דירה 7
בני ברק
טל' 035703949
L5703949@gmail.com

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשון של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.